

Микола КОРДОН,
доцент кафедри історії України
Житомирського державного університету
імені Івана Франка, кандидат історичних наук

**Символ українського героїзму
До 100-річчя бою під Крутами**

Після жовтневого перевороту в Петрограді 25 жовтня (7 листопада) 1917 року владу в Росії взяла партія більшовиків на чолі з В.Леніним. Більшовики одразу ж заявили свої претензії на Україну. Коли Українська Центральна Рада з цим не погодилася, вони почали збройну боротьбу проти неї. В грудні 1917 року розпочалася перша війна більшовицької Росії проти Української Народної Республіки. Червоногвардійці раптовим ударом із Белгорода захопили Харків. Там було утворено радянський уряд України – Народний секретаріат, який проголосив радянську владу. Наприкінці 1917 року вона вже була встановлена у Харківській, Катеринославській та Полтавській губерніях.

Російські сили – шість тисяч петроградських і московських червоногвардійців та матросів Балтійського флоту – наступали на Київ. Командував ними колишній підполковник царської армії Михайло Муравйов, який перейшов на бік більшовиків. Серед наступаючих був і Віталій Примаков – зять класика української літератури Михайла Коцюбинського.

Центральна Рада не мала в своєму розпорядженні належних військових сил. Були січові стрільці на чолі з Євгеном Коновальцем. Але вони були в той момент зайняті придушенням повстання проти Центральної Ради робітників заводу «Арсенал». Зупинити більшовицький наступ намагалися добровольці – військові курсанти, студенти університету Святого Володимира і гімназисти старших класів.

Бій відбувся 29 січня 1918 року на перегоні Ніжин – Бахмач, біля станції Крути – за 130 кілометрів на північний схід від Києва. Командир українських частин під Крутами, досвідчений кадровий офіцер Аверкій Гончаренко мав звання капітана (або сотника на український лад), брав участь у Першій світовій війні та був нагороджений Хрестом Святого Георгія з мечем. Історики визнають, що він досить грамотно організував оборону.

Загін оборонців нараховував 600-700 юнаків. На озброєнні мали одну гармату, 16 кулеметів. У червоних були десятки гармат, багато кулеметів, два бронепоезди. Бій тривав весь день. Захисники Української Народної Республіки відбили кілька атак, однак зазнали значних втрат – до 300 вбитих, поранених, полонених. Тому під натиском сил противника А.Гончаренко віддав наказ відійти до ешелону, який чекав за два кілометри. Забравши з собою в поїзд вбитих і поранених, юнаки розібрали залізничне полотно, підірвали після себе мости й поїхали в напрямку Києва. Наступ більшовиків було зупинено на декілька днів.

Відступаючи у сутінках, 35 юнаків утратили орієнтири, вийшли не до ешелону, а на станцію, де потрапили до рук більшовиків. 27 із них після знущань були розстріляні й прикопані. Перед смертю вони співали український гімн. Вісьмох поранених полонених відправили до Харкова, де ними ніхто не зацікавився, про них забули і вони повтікали.

19 березня 1918 року за рішенням Української Центральної Ради останки знайдених на полі бою захисників Крутів було перевезено до Києва та урочисто поховано на Аскольдовій могилі. Окремо в родинних гробницях захоронили Володимира Шульгина – брата Олександра Шульгина, міністра міжнаціональних справ УНР, і Володимира Наумовича.

На церемонії перепоховання виступив голова Центральної Ради Михайло Грушевський. Звертаючись до присутніх, він сказав: «Стримайте сльози, що котяться з ваших очей, як стримую я. Бо ж ті, котрих ви

ховаєте, доступили найвищого щастя – вмерти за Отчизну!». М.Грушевський назвав їх героями, а Павло Тичина присвятив цьому героїчному вчинкові вірш «Пам'яті тридцяти»:

На Аскольдовій могилі
Поховали їх –
Тридцять мучнів українців.
Славних, молодих.
На Аскольдовій могилі
Український цвіт! –
По кривавій по дорозі
Нам іти у світ...

Коли ж 1934 року на Аскольдовій могилі влада влаштувала парк, бабуся В.Наумовича перенесла його прах і прах В.Шульгина таємно на Лук'янівський цвинтар. Про це родина Наумовичів розповіла громадськості України лише в середині 1990-их років. Останки героїв поховали в одній труні.

На початку ХХІ століття на цьому похованні встановили надмогильний хрест і плиту з написом: «Володимир Наумович (1894–1918). Володимир Шульгин (1894–1918). Тут поховано учасників бою під Крутами 29 січня 1918 року, які загинули за волю України. Слава Героям! «Нема любові понад ту, що окропила кров'ю Крути...».

Україна вшановує подвиг героїв бою під Крутами. У 1998 році на місці бою та на Аскольдовій могилі встановлено пам'ятні знаки. У 2006 році поблизу села Пам'ятного Борзнянського району Чернігівської області було відкрито меморіал, присвячений полеглим патріотам. Офіційне відзначення подвигу оборонців української державності пов'язане з Указом Президента України Віктора Ющенка 2007 року про вшанування пам'яті героїв Крутів. 2012 року на Аскольдовій могилі встановили пам'ятник, на якому написана цитата з Євангелія: «Найбільша любов – життя покласти за друзів».

Героїчний бій під Крутами назавжди вписано на скрижалі національної історії передусім як приклад волелюбності та незламності українського народу. Молодь стала символом патріотизму і жертвності в боротьбі за незалежну Україну. Українські юнаки виявилися готовими захищати Батьківщину зі зброєю в руках. Незалежність не дається як дар Божий. За свободу обов'язково потрібно боротися.